

Θεολογία και ερμηνεία στην εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Ιεροδιάκονος π. Φιλάρετος, Ι. Μ. Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων)

/ [Πεμπουσσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η Αγία μας Εκκλησία αποκαλεί τη Μάνα Παναγιά ως το γλυκασμό των αγγέλων, τη χαρά των θλιβομένων και την προστάτιδα των χριστιανών. Ως χρυσοπλοκώτατον πύργον και δωδεκάτειχον πόλιν, ως ηλιοστάλακτον θρόνον και καθέδραν του Βασιλέως. Ωστόσο, όπως και να την αποκαλέσει, για τον ανθρώπινο νου παραμένει ένα ακατανόητο θαύμα που γαλουχεί το Δεσπότη Χριστό, που αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ γης κι ουρανού, την ατελείωτη ελπίδα και το αιώνιο στήριγμα κάθε χριστιανού.

Τη 15η του μηνός Αυγούστου, η Εκκλησία μας τιμά τη μνήμη της Πανσεβάσμιας μεταστάσεως της υπερενδόξου Δεσποίνης ημών Θεοτόκου κι αειπαρθένου Μαρίας. Όχι όμως μία μνήμη λυπηρή και πενθική, αλλά χαροποιά κι ευφρόσυνη. Αφού σύμφωνα με τον Άγιο Ανδρέα Κρήτης το σώμα αυτό δεν ήταν η χωμάτινη σάρκα

που φορούσε η Παναγία, όταν ζούσε στη γη, αλλά το αφθαρτισμένο και πνευματικά «αλλαγμένο» σώμα, όπως ακριβώς γράφει κι ο Απόστολος Παύλος στην Α΄ προς Κορινθίους Επιστολή (ιε΄ 51-52) [1].

Για την Κοίμηση της Θεοτόκου δεν έχουμε πληροφορίες από την Καινή Διαθήκη. Γι' αυτή μαθαίνουμε από την «Απόκρυφον διήγησιν του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου περί της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μαρίας», από το σύγγραμμα «Περί Θείων ονομάτων» του Διονυσίου του Αεροπαγίτη και από τα «Εγκώμια εις την Κοίμησιν» Πατέρων της Εκκλησίας [2]. Την ευσεβή αυτή παράδοση της Εκκλησίας μας συνοψίζει άριστα το εξαποστειλάριο της εορτής της Κοιμήσεως «Απόστολοι εκ περάτων, συναθροισθέντες ενθάδε, Γεθσημανή τω χωρίω, κηδεύσατέ μου το σώμα· και συ Υιέ και Θεέ μου, παράλαβέ μου το πνεύμα» [3].

Η εν λόγω εορτή φαίνεται ότι καθιερώθηκε κατά τον 6ο αι., κάπου εκεί συναντάμε και το εικονογραφικό θέμα της εορτής. Η πανήγυρίς της ξεκινά από τις τοπικές γιορτές, που τελούνταν στη Γεθσημανή προς τιμή της Παναγίας κι επεκτάθηκαν από τον 4ο αι. στην Παλαιστίνη κι απ' εκεί στην Ανατολή και κατόπιν στη Δύση. Ωστόσο, κάποια δείγματα της απεικόνισης απαντώνται αμέσως μετά την Εικονομαχία, κατά το 10ο αι. Έτσι σώζονται ορισμένα ανάγλυφα σε ελεφαντοστό και τοιχογραφίες κυρίως από την Καππαδοκία και τη Συρία. Στα παραδείγματα αυτά είναι ήδη διαμορφωμένος ο βασικός τύπος του θέματος πράγμα που επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η αρχή της ιστορήσεως δύναται να αναχθεί και πριν από την Εικονομαχία. Στον τύπο που επικρατεί κατά τον 11ο αι. περιλαμβάνεται η κλίνη με τη Θεοτόκο νεκρή, γύρω οι Απόστολοι και πίσω ο Χριστός με την ψυχή της. Όλοι οι Απόστολοι παρίστανται με ενδύματα αρχαίων ρητόρων (συχνά απεικονίζεται ο Πέτρος να θυμιατίζει στην κεφαλή της Παναγίας κι ο Παύλος να σκύβει στα πόδια της) [4], ενώ ο Χριστός με στραμμένο το πρόσωπό Του αριστερά προς τη Μητέρα Του, στρέφει με έκδηλη ένταση το κορμί του δεξιά κι ανασηκώνει την ψυχή της Θεοτόκου που εμφανίζεται ως μικρό παιδί του οποίου το κεφάλι είναι ντυμένο με μαφόριο ή ως βρέφος φασκιωμένο με τα χέρια σταυρωμένα. Δύο ολόσωμοι άγγελοι, πετώντας συμμετρικά πάνω από το Χριστό, ετοιμάζονται να καταλάβουν την ψυχή της Θεοτόκου.

Από τον 11ο αι. προστίθενται διάφορες εικονογραφικές λεπτομέρειες, όπως άγγελος από αυτούς που πλαισιώνουν το Χριστό και παραλαμβάνει την ψυχή της Θεοτόκου, για να την φέρει στον Παράδεισο και μάλιστα ο Αρχάγγελος Μιχαήλ ως «ψυχοπομπός». Πληθύνονται οι παραστάσεις των γυναικών που βγαίνουν από το υπερώο, καθώς και των ιπτάμενων αγγέλων. Κατά το 12ο αι. εμφανίζεται και το γνωστό επεισόδιο του Εβραίου Ιεφωνία, που Άγγελος του κόπτει τα χέρια, επειδή προσπάθησε να βεβηλώσει το ιερό φέρετρο. Συνήθως τα κομμένα χέρια του, απεικονίζονται πάνω στο νεκρικό κρεβάτι της Παναγίας. Το γεγονός αυτό συμβολίζει το «άσπιλον-αμόλυντον» της Θεοτόκου που προεικονίζει και αισθητοποιεί την Εκκλησία του Χριστού, η οποία από κανέναν δεν πρέπει να

μιανθεί, αλλά να παραμείνει «εσαεί αγία κι άμωμος» ως κιβωτός σωτηρίας.

Στα μέσα του 14ου αι. γίνεται αποκρυστάλλωση του θέματος στη γνωστή μορφή, η οποία επικρατεί πλέον με επιμέρους λεπτομέρειες ή παραλλαγές. Σχετικά θέματα που προστίθενται είναι ο Ενταφιασμός και η Μετάσταση της Παναγίας, που το δεύτερο ως δόγμα είναι δεκτό μόνο από την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Αξιοθαύμαστος είναι ο συνεχής πλουτισμός της εικόνας της Κοιμήσεως, με θέματα όπως η δόξα του Χριστού, το Σεραφείμ πάνω από το Χριστό, οι Ιεράρχες και οι Υμνογράφοι (όσον αφορά τους Ιεράρχες, τέσσερις ήταν αυτοί που παρευρέθηκαν στην Κοίμηση: ο Άγιος Ιάκωβος ο Αδελφόθεος, ο Άγιος Ιερόθεος πρώτος επίσκοπος

Αθηνών, ο Άγιος Διονύσιος ο Αεροπαγίτης κι ο Άγιος Τιμόθεος ο Απόστολος [5]. Κια για τους δύο Υμνογράφους που συνήθως απεικονίζονται, πρόκειται σύμφωνα με τον Διονύσιο εκ Φουρνά, για τον Άγιο Κοσμά τον Μελωδό, επίσκοπο Μαΐουμά, ο οποίος έχει γράψει τον πρώτο κανόνα της Εορτής, σε ήχο α΄ και για τον Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό, που έχει γράψει το δεύτερο κανόνα, σε ήχο δ΄. Και οι δύο Υμνογράφοι κρατούν μεγάλα ειλητάρια, όπου αναγράφονται αποσπάσματα ύμνων τους.[6]), το ημικύκλιο που υποδηλώνει τον ουρανό, οι γυναίκες που θρηνούν τη Θεοτόκο, τα οικοδομήματα που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην προοπτική της εικόνας, το κερί που τίθεται στο ήδη υπάρχον υποπόδιο, τα παράπλευρα επεισόδια(όπως νεφέλες, Εβραίος κ.α.), οι ψυχές των Αποστόλων με τη μορφή προτομών, περιβαλλόμενες από σύννεφα καταφθάνουν για να τιμήσουν την «κεκοιμημένην» Θεοτόκο σύμφωνα με την ομιλία του Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού [7].

Η παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι η τελευταία από τα θέματα του Δωδεκαόρτου, το οποίο περιλαμβάνει τις δώδεκα σπουδαιότερες εορτές της Εκκλησίας μας και χρησιμοποιούνται για την εικονογράφηση των θόλων και των ψηλότερων σημείων των τοίχων του ναού [8]. Κάποια αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτού του θέματος είναι η Κοίμηση της Μονής Δαφνίου (11ος αι.), η Κοίμηση του Αγίου Νικολάου του Κασνίτζη της Καστοριάς (1160-1180), καθώς κι η Κοίμηση στη Μαρτόνα του Παλέρμου της Σικελίας (1146-1151) [9].

Η Παρθένος Μαρία είναι ο καρπός του δένδρου των οσίων και των δικαίων της Παλαιάς Διαθήκης, «η Πύλη η κατά ανατολάς, η κεκλεισμένη», σύμφωνα με τον προφήτη Ιεζεκιήλ, η παρηγοριά, το λιμάνι κι η καταφυγή κάθε πονεμένης ψυχής. Γι' αυτό στη συνείδηση του λαού η εορτή αυτή αποτελεί το δεύτερο Πάσχα, το Πάσχα του καλοκαιριού. Της «άλλης βιοτής της αιωνίου, την απαρχήν» που εορτάζουμε το Πάσχα, πρώτος καρπός είναι η δόξα της Υπεραγίας Θεοτόκου.

Παραπομπές:

- 1. Π. Β. Πάσχου, Έρωσ Ορθοδοξίας (Βίοι Αγίων της Ορθοδόξου Εκκλησίας και κατανυκτικά κεφάλαια ορθοδόξου πνευματικότητας στολισμένα με πολλές βυζαντινές εικόνες), εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, σσ.74-79.**
- 2. Χρήστου Γ. Γκότση, Ο Μυστικός Κόσμος των Βυζαντινών Εικόνων, τ. Α΄, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, σσ. 123-124 (εφεξής: Χρήστου Γ. Γκότση, Ο Μυστικός Κόσμος των Βυζαντινών Εικόνων).**
- 3. Ανδρέα Θεοδώρου (Ομοτ. Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών), Χρυσοπλοκότατε Πύργε, Μετάφραση και σχολιασμός των Παρακλητικών Κανόνων**

, εκδ. Αποστολική Διακονία της Ελλάδος, σ. 68.

4. Χρήστου Γ. Γκότση, *Ο Μυστικός Κόσμος των Βυζαντινών Εικόνων*, σ. 126.

5. Χρήστου Γ. Γκότση, *Ο Μυστικός Κόσμος των Βυζαντινών Εικόνων*, σ. 126.

6. Γεωργίου Β. Αντουράκη, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης, Γ΄ Τόμος: Τεύχος Δεύτερο (Το Δωδεκάορτο και ο Ακάθιστος Ύμνος στην Ορθόδοξη Τέχνη και Παράδοση)*, Αθήνα 2001, σσ. 329-330 (εφεξής: Γεωργίου Β. Αντουράκη, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*).

7. Γεωργίου Β. Αντουράκη, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*, σσ. 327-330.

8. Ιωάννας Στουφή- Πουλημένου, *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη*, Αθήνα 2011, σ.320.

9. Γεωργίου Β. Αντουράκη, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*, σ. 331.